

VJERONAUČNI UDŽBENIK ZA VJEROUČENIKE 5. RAZREDA

Mustafa Prljača i Nezir Halilović, "Vjeronauka za peti razred osnovne škole", "El-Kalem#", Sarajevo, 2008.

Autori udžbenika su profesori Mustafa Prljača i Nezir Halilović. Udžbenik su recenzirali magistri Muharem Omerdić i Izet Pehlić.

Ovo je jedan od najkompletnijih i najbolje urađenih udžbenika vjeronauke. Prvenstveno mislimo na didaktičko-metodički i likovno-grafički pristup izradi udžbenika. Kad je u pitanju tehnički dio izrade udžbenika, onda bi se sitniji, ali bitni detalji mogli poboljšati, ali to gledamo kao propust samo u nedostatku posebnog udžbeničkog standarda za izradu vjeronaučnih udžbenika.

Vjersko-prosvjetna služba Rijasetu Islamske zajednice svakako bi trebala izraditi udžbenički standard, koji bi, zbog same prirode predmeta (izborni predmet, spoj znanstvenih i religijskih istina, primarno odgojni predmet, predmet iz nacionalne grupe predmeta), u jednome dijelu morao biti različit od udžbeničkog standarda za ostale udžbenike. U tom standardu treba se osvrnuti na znanstveno-metodološku, jezičku, pedagogsko-psihološku, didaktičko-metodičku, estetsku, likovno-grafičku i tehničku komponentu standardiziranja izrade udžbenika. Naravno, u ovome kontekstu mora se naglasiti postojanje samo jednih udžbenika islamske vjeronauke izdavačke kuće Rijasetu Islamske zajednice „El-Kalem“.

Vjeroučiteljima je još uvijek utopija realnost tržišta udžbeničkog pluralizma kad su u pitanju svi drugi nastavni predmeti. Dakle, vjeroučitelji, poput drugih kolega, nisu u mogućnosti dogovoriti se na svome stručnome aktivu koji će, između dva ili tri, udžbenik vjeronauke (kojeg autora/autore) koristiti naredne školske godine.

Struktura udžbenika određena je, između

ostalog, i rasporedom tematskih cjelina, naslova i podnaslova. Udžbenik je, u devet tematskih cjelina, raspoređen na 42 nastavne jedinice. Možda se kao propust može uzeti to što u udžbeniku, ali i sadržaju na kraju udžbenika, u strukturalnom smislu nisu naglašene i tematske cjeline. U udžbeniku dominira odgojna komponenta, što je za drugu trijadu devetogodišnjeg obrazovanja postavljeno kao intencija u nastavnom kurikulumu. Udžbenik je primjeren psiho-fizičkom razdoblju desetogodišnjaka. Gdje god je to moguće, dani su sadržaji koji potiču aktivno učenje koje povezuje učenika sa stvarnim životnim problemima.

U didaktičko-metodičkom, ali i likovno-grafičkom smislu, udžbenik doseže visoke standarde. Sve su nastavne jedinice protkane raznim popratnim sadržajima koji pospješuju učeničku motivaciju i njihovo aktivno sudjelovanje u nastavi. To su različiti didaktički materijali koji omogućavaju primjenu novih metoda rada u nastavi, poput problemskih zadataka, igraonica, osmosmjerki, bojanki, dopunjaljki, radionica itd.

Pohvalno je što ovaj udžbenik donosi novinu u odnosu na ranije udžbenike, a to su pozadinske slike, koje se na nekoliko mjesta izvanredno uklapaju u sadržaj teksta i tako učeniku upotpunjuju vizuelno-misaono-značenjski ugođaj. To ilustrativno pokazuju Slikarazigranih konja na livadi (str. 90) uz naslov „Sulejmanovi, a.s., konji“, ili znatiželjan izraz lica djece u mektepskim klupama uz naslov „Mekteb - izvor sreće“. Inače, sama nastavna jedinica „Mekteb - izvor sreće“ postavljena je vrlo ciljano i funkcionalno. Smatramo da tu tendenciju treba provući u svim razredima i kroz kurikulum i kroz udžbenik, ako ne kao obavezan sadržaj, onda makar kao dopunski sadržaj znatiželjnim i nadarenim. Treba se konačno i mekteb, na nivou dobrovoljnog pohađanja, početi vrednovati kao vannastavna aktivnost u školi. Tretiranje ove teme u udžbeniku vjeronauke bi, za početak, moglo mnogo doprinijeti realizaciji te zamisli. Autori su u strukturu udžbenika vješto ugradili i tekstualne odlomke (autorske radove) naših majstora priče (Šukrija Pandžo, Alija Nametak, ali i Mustafa Mahmud). U udžbeniku su i

spjevovi Rašada Kadića i Ešrefa Kovačevića. Među ovim velikanima našlo se i ime mladog kolege Murisa Neimarlije (što nam je lično, neka nam se ne zamjeri, posebno drago) sa njegovom pjesmom „Znaš li, prijatelju, kako miriše Sarajevo?“ Naravno, u kontekstu ilahija i kasida neizostavno je ime u vjeronaučnim udžbenicima našeg najplodnijeg pisca duhovne poezije, uvaženog profesora Džemaludina Latića.

Dobar novitet za kontinuirano učenje predstavlja to što autori učenicima nude izbor zadataka za samostalan rad kod kuće. Ovo, u kontekstu sve veće potrebe za individualiziranom nastavom kroz zakonom određen proces integracije i inkluzije, može biti dobra potka da se ubuduće i pojedini osnovni tekstualno-sadržajni dijelovi nastavne jedinice ponude kroz više nivoa znanja.

U kontekstu nasušne potrebe da konfesionalna vjeronauka ponudi i tzv. multireligijske sadržaje, pun pogodak su dvije tematske cjeline u udžbeniku – „Objave su milost ljudima“ i „Različitosti u mome komšiluku“. Smatramo da ovih sadržaja ubuduće treba biti više. Ovi sadržaji trebaju se nuditi unutar mnogobrojnih dodirnih tačaka različitih religija. To će samo jačati poziciju vjeronauke unutar vrlo obimnog broja različitih nastavnih predmeta. Vjeroučitelji koji rade u gradskim školama budu ponosni kad vide da (posebno zbog multipristupnog sadržaja u udžbeniku) i nastavnici religijske kulture u nastavi koriste ovaj udžbenik (još uvijek nema udžbenika religijske kulture). Ilustrativan primjer je naslov „Počinje nova era“ (str. 61-62), gdje su, u tabeli, kao jedan od postulata „Vjeronauke za suživot“, prikazane dodirne tačke kršćanstva i islama. Ovi primjeri promiču univerzalno pravo svakog čovjeka na različitost.

Pohvalno je kako su namaski šarti (str. 95) predstavljeni u duhu higijensko-ekološkog odnosa čovjeka naspram životne sredine koja ga okružuje, ali i naspram sebe samoga. Ovaj detalj, korelativno pristupajući kulturi življenja, čistoću tijela, odjeće i mjesta na kome se obavlja namaz, označava općom higijenom; uzimanje abdesta, gusula ili, u nedostatku vode, tejemmuma, označava ličnom higijenom; a

obavezu da se bude propisno obučen, označava higijenom odijevanja itd.

Kako je arebica originalan bosanski proizvod iz prve polovine prošloga stoljeća, smatramo vrlo pozitivnim što se u naslovu „Kako da ostvarimo planirano“ (str.104) kroz igru simbola/dešifriranja nudi upravo arebica i njena slova kao šifre koje treba odgonetnuti. Ispod je napisana puna izreka arebicom (bosanski jezik/značenje napisano arapskim pismom), a ostavljena je i prazna linija učenicima da napišu rješenje izreke. Na ovaj način svaki vjeroučitelj koji to želi ima priliku učenicima, makar u vidu kognitivnog, objasniti značaj pojave tog pisma usred velike nepismenosti tadašnjeg muslimanskog (posebno ženskoga) stanovništva u Bosni kad je u pitanju latiničko pismo. Ali, na ovaj način će i svaki vjeroučitelj koji to da tada nije pokušao, uz vrlo malo truda moći čitati bilo koji tekst pisan arebicom i razumjeti njegovo značenje.

Međutim, svaki rad ima propusta i neizostavne su dobronamjerne sugestije. Uočljivo je, naprimjer, da, za razliku od dosadašnjih udžbenika, u ovome nedostaje predgovor u kome bi, u vidu vrlo kratkog uvodnog obraćanja učenicima, bila iznesena koncepcija udžbenika. Nedostaje i završna riječ, ali i korišteni izvori i literatura.

Smatramo da bi bilo korisno i vrlo funkcionalno da je na kraju ponuđen abecedni rječnik novih (osnovnih, manje poznatih) termina.

Dobrodošla bi i kraća biografija autora, svakako više kolegama vjeroučiteljima, a manje učenicima. Zanimljivo je, također, da u impresumu ne stoji ime ilustratora (što do sada nije bio slučaj), iako u udžbeniku ima ilustrativnih crteža (istina, mnogo manje nego ranije, jer i dob učenika zahtijeva postepenu redukciju ilustrativnih sadržaja). Možda se podrazumijevalo da su te ilustracije autorske, ali se to moralo naglasiti. Na 32. strani, u lijevoj koloni tebele, potkrala se i manja korektorska greška - ponavljanje teksta istog sadržaja.

Prema našem mišljenju, jedan od glavnih postulata tehničkog standarda izrade vjeronaučnog udžbenika bio bi da se kod ajeta i dova, a posebno kod sura koje se memoriraju, tešdidi (dupla slova) označe drugom bojom, različitom od boje ostalih slova unutar sure.

Iz prakse rada sa učenicima, ističemo to kao propust svih do sada štampanih udžbenika. Naravno, u nedostatku udžbeničkog standarda, razumljivo je da se događaju ovi propusti. Zbog toga smatramo da je potrebno donijeti standard za izradu vjeronaučnih udžbenika koji bi regulirao ove i slične detalje.

Samir Dedić,

PRIRUČNIK ZA VJEROUČITELJE I PREDAVAČE RELIGIJE

Savjetodavno vijeće Komisije stručnjaka ODIHR-a za slobodu vjeroispovijesti i vjerovanja, „Toledo: Vodeća načela o podučavanju o religijama i vjerovanjima u državnim školama“, OSCE/ODIHR, Sarajevo, septembar 2008.

Knjigu-priručnik „Toledo: Vodeća načela o podučavanju o religijama i vjerovanjima u državnim školama“ (u daljem tekstu „Toledo, vodeća načela“) pripremio je Savjetodavni odbor Komisije stručnjaka za slobodu vjeroispovijesti i vjerovanja ODIHR-a (OSCE-ovog Ureda za demokratske institucije i ljudska prava).

Na 119 strana, ovaj priručnik prilazi tematici vjerskog obrazovanja u školama na način pluralističkog pristupa. On protežira učenje o vjeri, a ne učenje iz vjere.

Savjetodavni odbor Komisije stručnjaka ODIHR-a za pitanja slobode vjere sastao se u Toledu (Španija) u martu 2007. godine da bi raspravljao o pristupima za podučavanje o religijama i vjerovanjima u državnim školama u 56 država članica OSCE-a. Na sastanku u Toledu pokrenut je intenzivni proces, što je rezultiralo formuliranjem „Vodećih načela iz Toleda o podučavanju o religijama i vjerovanjima u državnim školama“.

Vodeća načela dizajnirana su da bi pomogla ne samo nastavnicima nego i zakonodavcima, i zvaničnicima u ministarstvima obrazovanja. Knjiga je podijeljena na šest poglavlja.

Prvo poglavlje „Oblikovanje Toledo vodećih načela“ nudi odgovore na pitanje koja je svrha podučavanju vjeri u javnim školama. Ističe se da nema tog edukativnog sistema koji bi sebi mogao priuštiti to da ignorira ulogu religije kroz historiju i kulturu naroda.

Ignoriranje vjerskog podučavanja u javnim školama bilo bi još veći promašaj danas, kad je svako društvo, a i Evropa u cjelini, sve više pluralističko i kad religija ima sve veći uticaj u javnoj sferi života. Priručnik naglašava da obrazovanje o religijama treba biti koncipirano na način da prenosi znanja i vrijednosti koja se odnose na vjeru na uključiv način, tako da i učenici kao pojedinci uvide da su dio iste zajednice te da se nauče izgraditi vlastiti identitet koji nikad i nimalo neće biti u koliziji sa zajedničkim identitetom tvorenim od različitih identiteta koji nas okružuju. Dakle, želi se inkluzivni pristup u svakome smislu te riječi. Stoga se u predgovoru bosanskome izdanju ove knjige naglašava da upravo „Toledo, vodeća načela“ kao takva mogu i trebaju pomoći bosanskohercegovačkom razjedinjenom obrazovnom sistemu, gdje je još uvijek sasvim normalna pojava sistem dvije škole pod jednim krovom. „Toledo...“ nudi univerzalna rješenja koja bi, ukoliko bi se njegovala, izgradila društvo za suživot sa drugim i drugačijim (a ne pored drugog i drukčijeg) bez potiranja svoga vlastitog identiteta. Naravno, u mjeri u kojoj bi se odstupalo od ponuđenih univerzalnih rješenja, svaki bi zaseban identitet unutar vlastite autoglorifikacije išao ka potiranju onog drugog. Tada bi se istinska multikulturalna društva pretvorila u netolerantna društva.

Dva su eklatantna primjera ove preobrazbe. Španija je bila primjer suživota različitih ideja i tradicija življenja sve do 1492. godine, kad se, što se u predgovoru naglašava, zemlja koja je bila primjer tolerancije okrenula ka vjerskoj netoleranciji, kao i mnoge druge evropske zemlje u tome periodu. Upravo je grad Toledo do toga perioda, zajedno sa Kordobom, bio centar u kome su se zajedno muslimanski,

kršćanski i jevrejski učenjaci i umjetnici bavili istraživanjem i prevodili baštinu ostatku svijeta. Toledo je u svojoj multikulturalnosti paradigma evropskome Jerusalemu – Sarajevu, koje je upravo nakon 1492. godine postalo habitus većine španskih jevreja nakon što je Toledo zajedno sa ostalim gradovima Španije poslije rekonkviste odustao od univerzalnih načela suživota i tolerancije. Sarajevo je tu baklju nosilo sve do 1992. godine, dakle, punih 500 godina, kad je počelo preživljavati opsadu onih koji su u zanosu svoje antihominidnosti smatrali da su iznad drugih i drukčijih.

U drugom dijelu knjige, „Okvir ljudskih prava i podučavanje o religijama i vjerovanjima“, posebno se naglašavaju pravni izvori koji ističu poštivanje, prije svega, ljudskih prava unutar evropske kulturne, etničke i vjerske raznolikosti. Načela ističu prava svakoga čovjeka na vjersko obrazovanje. Podučavanje o religijama i vjerovanjima stavlja veliku odgovornost na škole, koje bi trebale pripremiti mlade ljude za život u pluralističkom društvu. Država ima obavezu osigurati potpunu implementaciju religioznih sloboda, ali se i suzdržati od uplitanja u ovakva vjerovanja. Ona, prema načelima, treba djelovati na neutralan i nepristarsan način te na bazi toga ne bi trebala zauzimati stav o istinitosti ili neistinitosti bilo kog oblika vjeropispovijeti ili vjerovanja. Kao zakonski temelj ovim postulatima, načela ističu preporuke Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope broj 1202 (od 1993. godine) „O vjerskoj toleranciji u demokratskom društvu“, zatim br. 1396 (1999. godine) „O religiji i demokraciji“ te br. 1720 (2005. godine) „O obrazovanju i religiji“.

U trećem poglavlju, „Izrada nastavnog plana i programa: Pristupi i koncepti“, nude se konkretne smjernice za izradu nastavnih planova i programa vodeći se načelima Jacquesa Delorsa iz 1996. godine o četiri glavna stuba obrazovanja u budućnosti: a) učenje da bi znao; b) učenje da bi radio; c) učenje da bi živio zajedno i d) učenje da bi postojao.

„Obuka nastavnika“ je naslov četvrtog poglavlja u mkom se obrazlažu sljedeće teme: a) Osnovno polazište i međunarodni kontekst; b) Okvir za pripremu nastavnika; c) Obuka nastavnika prije i u toku rada; d) Ko bi trebao podučavati o

religijama i vjerovanjima?; e) Edukacija osoblja i uprave škola; f) Ocjena i valorizacija priprema nastavnika i g) Dodana vrijednost saradnje i razmjene.

Prema načelima, okvir ljudskih prava najbolja je garancija za razvoj pravednog i uravnoteženog pristupa vjerskom podučavanju, ističući kako bi i najbolje osmišljeni nastavni plan i program imao mali učinak na razred ako nastavnici, iz bilo kog razloga, nisu osposobljeni da ga i primijene na adekvatan način. Ovo se još više odnosi na vjersko podučavnja zbog senzibilnosti same teme.

U poglavlju „Poštivanje prava u postupku provođenja programa za podučavanje o religijama i vjerovanjima“ ističe se važnost neutralnosti i objektivnosti. Državi nije dozvoljeno da joj cilj bude indoktrinacija, što bi se moglo smatrati kao nepoštovanje vjerskih i filozofskih uvjerenja roditelja. Ukoliko školski sistem nudi konfesionalnu vjeronauku (učenje o jednoj vjeri i iz jedne vjere), što je i bosanskohercegovački pristup ovom problemu, posebno ako ne nudi neku alternativu, roditelji imaju pravo izuzeća učenika sa takve nastave. Ovo izuzeće znači da učenik, pod određenim uvjetima, ima pravo ne pohađati nastavu.

U okviru ovog poglavlja ističe se da se nepoštivanje vjerskih osjećaja drugoga može vršiti u javnim školama i na neverbalan način – putem vjerskih simbola, vjerske odore ili vjerskih praznika.

U zadnjem, šestom poglavlju objavljeni su zaključci i preporuke članicama OSCE-a (njih 56, među kojima i BiH). Na kraju knjige su i četiri dodatka.

Zaključak: U knjizi „Toledo, vjerska načela“, ustvari, traga se za tzv. neutralnim modelom pristupa vjerskom obrazovanju u javnim školama, poznatog u BiH kao projekt pod nazivom „kultura religija“ (negdje se zove i „historija religija“, odnosno „religijska kultura“). Dobar put su isticanje prava na religijske slobode i opća ljudska prava na obrazovanje. Ipak, svaki pokušaj neutralnog pristupa vjerskom podučavanju, što u svojoj konačnici (htjeli to autori priznati ili ne) vodi hibridnom pristupu multi (ne)vjerovanja, osuđen je na propast. Posebno je propast ovoga projekta neminovna

ukoliko se kao medij prenošenja vjerskih istina izbace ljudi koji svojom praksom žive živu riječ religijske tradicije (ma iz kojeg izvora ona bila). Ističući, između ostalog, kako „nastavnikovo nereligiozno opredjeljenje ne bi trebalo stvarati predrasude pri poučavanju o religijama“ (str. 54), projekt „Toledo...“ urušava se iznutra – sam od sebe. Stoga, kako ovaj projekt dolazi od institucija koje utiču na sistem obrazovanja u BiH, vjerske zajednice i crkve bi, kao korektiv svome dosadašnjem pristupu, trebale u udžbenicima više prostora pridavati drugim religijama i tradicijama. Ukoliko se u konfesionalnom pristupu religijskom podučavanju (nastavni predmet vjeronauka) propusti da se u nastavne programe uključi barem dio informacija o religijama kroz historijski presjek, rizikuje se da u pluralističkom okrilju slobode javnog ispovijedanja vjere zatvore oči pred realnim postojanjem drugog, tu, s nama i oko nas.

Upravo, načela iz ove knjige daju ideje kako objektivno prenijeti informaciju drugome o sebi da bi se dobila tačna informacija o drugome. Na takav način će se izbjeći predrasude i ukinuti stereotipi. U pragmatičnom smislu, možda je posljednja trijada devetogodišnje škole i najbolje vrijeme kad će se učenicima, barem u nekim poglavljima, prenijeti informacija o svim uticajnijim vjеровanjima, pa čak i sistemima koji su iznutra označeni ateističkim. Na kraju, kako zauzeti stav o nečemu, ako nemamo saznanja o tome barem na nivou informacije?

Dakle, komparativan pristup, posebno prilikom izrade novih vjeronaučnih udžbenika zadnje trijade osnovnoškolskog obrazovanja, 7., 8. i 9. razreda, bio bi pun pogodak naspram ovakvih neutralističkih tendencija. Jedino bi na taj način projekt „Toledo...“ dobio svoj praktični smisao i ispunio cilj svoga nastajanja.

Samir Dedić